

מהות ימי השמחה והברכה

בנימין טויבר

פתיחה

אמר רבי חלבו אמר רב הונא א"ר אבא בר זבדא אמר רב אחת בתולה ואחת אלמנה טעונה ברכה ומי אמר רב הונא הכי והאמר רב הונא אלמנה אינה טעונה ברכה לא קשיא כאן בבחור שנשא אלמנה כאן באלמון שנשא אלמנה ואלמון שנשא אלמנה לא והאמר רב נחמן אמר לי הונא בר נתן תנא מנין לברכת חתנים בעשרה שנאמר (רות ד, ב) ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה וישבו ובוועז אלמון שנשא אלמנה הוה מאי אינה טעונה ברכה דאמר רב הונא אינה טעונה ברכה כל ז' אבל יום אחד טעונה ברכה אלא הא דתניא שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא שמח עמה ג' ימים במאי אי בבחור האמרת שבעה אי באלמון האמרת יום אחד איבעית אימא באלמון יום אחד לברכה ושלשה לשמחה. ואיבעית אימא בבחור שבעה לברכה ושלשה לשמחה.

(כתובות ז ע"א)

מצינו בגמרא שתי מימרות סותרות של רב הונא בנוגע לאלמנה. על פי הראשונה אלמנה טעונה ברכה, ואילו על פי השנייה לא. הגמרא מתרצת שהמימרא הראשונה עוסקת בעצם חיוב הברכה והשנייה עוסקת במספר ימי החיוב, יום אחד לפי רב הונא. אולם אנו יודעים שתקנו חז"ל שהנושא את האלמנה יהיה שמח עמה ג' ימים. לכאורה תקנה זו עומדת בסתירה לדברי רב הונא שדיבר על יום ברכה אחד בלבד. אם כן, כיצד נעמיד את שתי המימרות? הגמרא מציעה שתי אפשרויות להעמיד את שתי המימרות: (1) תקנת חז"ל עוסקת באלמן הנושא אלמנה. הוא מברך יום אחד בלבד, כדברי רב הונא, אבל שמח שלושה ימים; (2) תקנת חז"ל עוסקת בבחור שנשא אלמנה. הוא מברך שבעה ימים, אבל שמח רק שלושה ימים. במקרה של אלמן שנשא אלמנה אכן יהיה רק יום אחד של ברכה, וכך נמצא שדברי רב הונא עומדים במקומם.

נחלקו הראשונים כיצד לקרוא גמרא זו – האם שתי האפשרויות שהגמרא מציעה סותרות זו את זו ומצמצמות את המקרים שבהם יש פחות ימי שמחה וברכה למקרה בודד, או שמא הן משלימות זו את זו ומרחיבות את המקרים שבהם יש רק שלושה ימי שמחה? נסקור תחילה את הדעות של הקריאה המרחיבה ואחר כך את הדעות של הקריאה המצמצמת.

שיטת המרחיבים

הרמב"ם, הרמב"ן והר"ן (ובעקבותיהם הטור) מכריעים שיש להבין ששתי המימרות בונות תמונה רחבה ולא סותרות זו את זו. אלו דברי הר"ן:

איכא מאן דאמר דהני תרי לישני לא פליגי אהדדי הילכך ליכא אלמנה דיתירה לשמחה מג' ואף על פי שנשאת לבחור וסתמא דברייא הכי משמע דקתני שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל ולא מפליג בין נשאת לאלמון לנשאת לבחור אלמא ליכא אלמנה דיתירה מג'.

(ר"ן על הרי"ף, דף ד בדפי הרי"ף)

הרמב"ם מונה את שני הנושאים בנפרד לגמרי – הברכה בהלכות ברכות והשמחה בהלכות אישות. וכך הוא פוסק:

לעניין הברכה: "עד כמה מברכין ברכה זו אם היה אלמון שנשא אלמנה מברכין אותה ביום ראשון בלבד, ואם בחור שנשא אלמנה או אלמון שנשא בתולה מברכין אותה כל שבעת ימי המשתה."

(הלכות ברכות ב, ט)

לעניין שמחה: "וכן תקנו חכמים שכל הנושא בתולה יהיה שמח עמה שבעת ימים, אינו עוסק במלאכתו ולא נושא ונותן בשוק אלא אוכל ושותה ושמח, בין שהיה בחור בין שהיה אלמון, ואם היתה בעולה אין פחות משלושה ימים, שתקנת חכמים היא לבנות ישראל שיהיה שמח עם הבעולה שלשה ימים בין בחור בין אלמון." "אבל לשמחה צריך לשמוח עם כל אחת ואחת שמחה הראויה לה, אם בתולה שבעה ואם בעולה שלשה, ואין מערבין שמחה בשמחה."

(הלכות אישות י, יב-יג)

מדברי הרמב"ם עולה שהמקרה היחיד מתוך הארבעה שבו מברכים יום אחד בלבד, הוא מקרה של אלמן שנשא אלמנה. בשאר המקרים יש שבעה ימי

ברכה. לעניין שמחה מחלק הרמב"ם בין בתולה לבעולה: לבתולה שבעה ימי שמחה ולאמנה שלושה. בדרך זו פוסק גם הטור.
על פי מה שראינו עד כאן מתקבלת התמונה הבאה:

הזוג	שמחה	ברכה
בחור ובתולה	7	7
בחור ואלמנה	3	7
אלמן ובתולה	7	7
אלמן ואלמנה	3	1

הגמרא לא מתייחסת במפורש לארבעת המקרים הללו, וכדי להבין איך הגיעו הרמב"ם והר"ן לקריאה זו נציג את סוף הסוגיה:

מיתיבי: מברכין לבתולה שבעה ולאמנה יום אחד מאי לאו אפילו אלמנה שנשאת לבחור לא, לאלמון. אבל לבחור מאי שבעה, אי הכי, ליתני מברכין לבתולה שבעה, ולאמנה שנשאת לבחור שבעה, ולאמנה יום אחד מילתא פסיקתא קתני, דליכא בתולה דבצרה משבעה, וליכא אלמנה דבצרה מיום אחד.

(כתובות ז ע"ב)

האפשרות הראשונה שהגמרא הציעה היא שתקנת חז"ל עוסקת במקרה של בחור הנושא אלמנה השמח עמה שלושה ימים ומברך שבעה. הגמרא מקשה על סברה זו שאולי גם במקרה זה יהיה רק יום ברכה אחד כאלמן ואלמנה. הגמרא עונה שהדין של יום ברכה אחד הוא יחידי לאלמן ואלמנה, ולמעשה בבתולה המינימום הוא שבעה ימי ברכה ובאלמנה יום אחד.

נמצא שלפי קוראי הקריאה המרחיבה, המקרים המופיעים במפורש בסוגיה הם המקרים הבאים: א. ברכה: כל ארבעת המקרים. ב. שמחה: בחור ובתולה, בחור ואלמנה, אלמן ואלמנה. אלמן ובתולה לא מופיע.

נסכם את המקרים ודינם בגמרא:

הזוג	שמחה	ברכה
בחור ובתולה	7	7
בחור ואלמנה	3	7
אלמן ובתולה	—	7
אלמן ואלמנה	3	1

אצל רבים מהראשונים מובאת דעתו של ר"י מיגש הסובר שגם במקרה של אלמן הנושא בתולה יהיו שבעה ימי שמחה. בהמשך דברינו נחזור לדברי ר"י מיגש וניעזר בהם להגיע לבירור עקרוני של דעת הראשונים המרחיבים על מהות ימי השמחה וימי הברכה. ניגש כעת לבירור דעתם של המרחיבים ונפתח בהצגת הקשיים שיש בקריאה זו.

הקשיים בקריאה המרחיבה

שני קשיים מרכזיים עולים מקריאה זו:

- א. חוסר עקביות – בעוד שבחור הנושא אלמנה מברך יותר ימים מימי השמחה שלו, לאלמן הנושא אלמנה יש יותר ימי שמחה מימי ברכה.
- ב. מציאות חריגה – בחור הנושא אלמנה נמצא במציאות אבסורדית. במהלך ימי הברכה שלו הוא מתנהל כרגיל.

קשיים אלו מביאים ראשונים ואחרונים אחרים לקרוא את הגמרא אחרת, אך גם הראשונים הקוראים את הקריאה המרחיבה מודעים להם. הר"ן עצמו עומד במפורש על הקושי הראשון, ואומר: "וכ"ת מ"ש דבבכור שנשא אלמנה נפיש ימי ברכה מימי שמחה ובאלמון שנשא אלמנה נפיש ימי שמחה מימי ברכה..." (ר"ן על הרי"ף, דף ד בדפי הרי"ף).

הרשב"א חולק על הקריאה המרחיבה, ועומד על הקושי השני. הוא כותב כך: "...דהיאך אפשר דמשכים למלאכתו וחבילתו על כתיפו ומברכין לו ברכת חתנים והא אין חתן יוצא מחדרו..." (חידושי הרשב"א לכתובות ז ע"א).

קושייתו של הרשב"א מבוססת על תפיסתו את מושג השמחה: "אבל כל שקורין לו חתן ומברכין לו ברכת חתנים אסור בעשיית מלאכה ולצאת מפתח ביתו יחידי וכדאמרינן בפירקי דר' אליעזר החתן דומה למלך מה המלך אינו יוצא לשוק לבדו אף החתן אינו יוצא לשוק לבדו מה המלך שמחה ומשתה לפניו כך החתן שמחה ומשתה לפניו כל שבעת ימי המשתה" (שם). לפי הרשב"א, הברכה באה בד בבד עם השמחה, ולא תיתכן מציאות של ברכה בלא שמחה. נראה כעת את התירושים של הר"ן והריטב"א ליישוב הקשיים, ונדון בחילוק שהם מציעים בין ברכה ושמחה.

תירושו של הר"ן – החילוק בין שמחה לברכה

הר"ן מתייחס קודם כל למקרים העולים מהמגמרא ומתאימים לקריאתו. כפי שראינו, אלו כל המקרים מלבד המקרה של שמחת בתולה ואלמן:

"ל שהכל לפי ענינו משום דברכה באה על שמחת לבו של חתן הלכך בחור שלא נשא עדיין דאית ליה שמחה טפי מברכין לעולם ז' אפילו נשא אלמנה. אבל שמחה דהיינו בטול מלאכה דהוא משום תקנתא דידה כיון דאלמנה היא אינה צריכה פתוי כל כך ובג' ימי שמחה סגי לה אבל אלמן שנשא אלמנה כיון שכבר נשא ועכשיו אינו נושא בתולה אלא אלמנה אינו שמח כל כך הלכך ביום א' סגי ואפ"ה בעינן ג' לשמחה דימי שמחה לתקנתה דידה נתקנו

(ר"ן, שם)

הר"ן עומד על החילוק בין ברכה לשמחה וטוען שימי הברכה הם ביטוי של שמחת הבעל, ואילו ימי השמחה נועדו לריצויה של האישה. אם כן, בכל נישואי בחור שבהם יש שמחה לבעל יהיו שבעה ימי ברכה, ובכל נישואי בתולה יהיו שבעה ימי שמחה. במקרה של אלמן הנושא אלמנה הן הברכה והן השמחה מינימליים.

בנוגע לשמחת בתולה ואלמן, עמדת הר"ן היא שיש שבעה ימי שמחה כיוון שהאלמן צריך לטרוח לפחות כמו בחור הנושא בתולה החייב לשמחה שבעה: "בבתולה שנשאת לאלמן לא אשכחן ימי שמחה כמה והר"י מיגש ז"ל כתב דנראין הדברים ד' לשמחה אית לה דאי בבחור אמרו שיש לה ז' לשמחה

כדתניא לעיל ברייתא דנוהג ז' ימי המשתה כ"ש באלמון שצריך לשמח אותה יותר" (שם).

נמצא שלפי הר"ן מכיוון שהשמחה בשביל האישה בכל נישואי בתולה יהיו שבעה ימי שמחה, ומכיוון שהברכה היא בשביל הבעל בכל נישואי בחור יהיו שבעה ימי ברכה. לכאורה לשיטה זו יהיה קשה מדוע מחייבת הגמרא שבעה ימי ברכה במקרה של אלמן הנושא בתולה שהרי שמחתו חסרה. על כך עונה הר"ן: "משום דאלמון נמי כשנושא את הבתולה שמח טפ"י" (שם).

תשובת הר"ן אפוא היא ששמחה וברכה הן שני עניינים שונים, ולכן יכולה להיווצר מציאות של חוסר עקביות, או מציאות שבה יש יותר ימי הברכה מימי שמחה. עוד יש לומר, שלפי הר"ן מהות ימי השמחה שונה מהרשב"א, ולכן אין לו קושי עם מציאות שבה יש ימי ברכה בלא ימי שמחה. לאור דברים אלו ברור מדוע הר"ן סובר כשיטת הר"י מיגש בשמחת בתולה ואלמן, שכן לדעתו ימי השמחה תלויים באישה ולא בבעל.

חילוק הריטב"א בין ברכה לשמחה

נראה שהריטב"א מתקשה לקבל את דברי הר"ן על ימי הברכה בשל הקושי שהר"ן עצמו העלה – שבעה ימי ברכה לאלמון הנושא בתולה. הריטב"א מסביר את ימי הברכה אחרת: "כי ענין ברכה תלוי בין בדידה בין בדידה דכל היכא דאיכא בחור או בתולה איכא ברכה כל שבעה..." (ריטב"א כתובות ז ע"א). בכל מקרה שבו אחד מבני הזוג מתחתן בפעם הראשונה יהיו שבעה ימי ברכה.

בנוגע לימי השמחה הריטב"א מקבל את הנחת הר"ן שהשמחה תלויה באישה, אלא שהריטב"א מתמודד ישירות עם תפיסת השמחה של הרשב"א: "והא דאמרינן באגדה בפרקי דרבי אליעזר (פרק טז) החתן דומה למלך מה המלך אינו יוצא מפתח ביתו אף החתן אינו יוצא מפתח ביתו... אין זה אלא בנושא את הבתולה, דאילו בנושא את האלמנה פעמים שמקלסין לפניו בברכת חתנים והוא משכים לאומנותו אחר ג' ימים" (שם).

הריטב"א טוען שימי השמחה הם בשביל האישה, ולכן כשבתולה נישאת יהיו שבעה ימי שמחה. עם זאת הריטב"א מוסיף שלאיש יש גם איזו תוספת שמחה בנשיאת בתולה ובגללה הוא מושווה למלך, אך תוספת שמחה זו אינה עיקר השמחה, שכן השמחה תלויה באישה ולא בבעל. העובדה שתוספת השמחה הזאת אינה העיקר היא זו שהביאה את הריטב"א לטעון ששבעת ימי הברכה באלמן הנושא בתולה אינם בגלל תוספת שמחתו, שהרי במקרים אחרים שבעת ימי הברכה באים על כל חתונה שיש בה ראשונות.

שיטת המצמצמים

לאור הקשיים שהעלינו על הקריאה המרחיבה, יש ראשונים הקוראים את שתי הצעות הגמרא כסותרות זו את זו. אחד מהם הוא הרשב"א: "ויש מי שפירש דהני לישני פליגין ונקטינן כלישנא בתרא דבאלמן שנשא אלמנה שלשה לשמחה אבל בחור שנשא אלמנה שבעה לשמחה כשם שמברכין לה שבעה דימי שמחה לא בצירי מימי ברכה" (חידושי הרשב"א לכתובות ז ע"א).⁹⁹ טענת הרשב"א היא שיש לקבל את ההצעה השנייה בגמרא: רק במקרה של אלמן הנושא אלמנה יהיו שלושה ימי שמחה ויום ברכה אחד, אך במקרה של בחור הנושא אלמנה יהיו שבעה ימי שמחה ושבעה ימי ברכה. על פי הרשב"א, חייבת להיות הלימה בין ימי הברכה לימי השמחה, ולפי קריאתו בגמרא, גם במקרה של בחור הנושא אלמנה יהיו שבעה ימי ברכה. נמצא שרק המקרה של אלמן ואלמנה הוא חריג.

⁹⁹ יש להעיר שנראה שלראשונים הייתה גרסה אחרת והלישנא בתרא שלהם מופיעה אצלנו כלישנא קמא.

לפי הרשב"א יש לקרוא את הגמרא כך:

הזוג	שמחה	ברכה
בחור ובתולה	7	7
בחור ואלמנה	7	7
אלמן ובתולה	7	7
אלמן ואלמנה	3	1

הרשב"א נוקט עמדה מפורשת רק בנוגע לשמחה, והיא שיש לראות את החתן כמלך: "אבל כל שקורין לו חתן ומברכין לו ברכת חתנים אסור בעשיית מלאכה ולצאת מפתח ביתו יחידי וכדאמרינן בפירקי דר' אליעזר החתן דומה למלך מה המלך אינו יוצא לשוק לבדו אף החתן אינו יוצא לשוק לבדו מה המלך שמחה ומשתה לפניו כך החתן שמחה ומשתה לפניו כל שבעת ימי המשתה, ואף על פי שאתה יכול לפרשה בנושא את הבתולה ממנה אתה דן לכל שהוא חתן" (שם).

נראה שהרשב"א לא חולק עקרונית על מהות השמחה, אלא מוסיף עליה. הרשב"א מברר שדינו של אלמן הנושא בתולה הוא שבעה ימי שמחה, שכן יש להשוות בין ימי השמחה לימי הברכה. הרשב"א מוסיף שגם המרחיבים שלא משווים את ימי הברכה והשמחה יורו על שבעה ימי שמחה במקרה זה, שכן: "דהא בעי לפיתויה ולמיחדי בהדה בדרדוגי משחא וכן כתב הרב אבן מיגש ז"ל." נמצא שעיקר דבריו של הרשב"א הם שיש להשוות את ימי הברכה והשמחה בגלל אופיים של ימי השמחה, אך אין הוא גורע מצורך האישוה בימי שמחה. נזכיר שוב שהרשב"א לא נוקט עמדה מפורשת בנוגע למהות הברכה. להלכה, השו"ע מביא בפסיקתו את שתי האפשרויות: "הנושא את הבתולה צריך לשמח עמה שלשת ימים, בין בחור בין אלמן. וי"א דבחור שנשא בעולה צריך לשמוח עמה ז' ימים" (אבן העזר הלכות קידושין סד).

מהות ההבדל בין שמחה לברכה

עד כה עסקנו בהסברי הראשונים למהות הברכה ומהות השמחה. ראינו שמהם נגזרים מספר ימי השמחה והברכה לפי סוג הקשר – נישואי אלמן ואלמנה (רשב"א), בחור ואלמנה (ר"ן, רמב"ם, ריטב"א). הראשונים עסקו בעיקר בתוצאה, כלומר הם הניחו שיש שוני מהותי בין זיווג ראשון לשני ולשוני זה יש השלכה הלכתית לימי השמחה והברכה. אולם אצלנו עולה שאלה על הנחת יסוד זו: מדוע יש הבדל מהותי בין זיווג ראשון לשני? מדוע כה ברור, הן לגמרא והן לראשונים, שלפחות במקרה של נישואי אלמן ואלמנה השמחה והברכה פחותים? נציע שני הסברים להבדל בין זיווג ראשון לשני המשפיע על ימי השמחה והברכה.

ראשוניות הקשר הנפשי

הריטב"א התייחס במפורש לסוגיה זו: "כי ענין ברכה תלוי בין בדידה בין בדידה דכל היכא דאיכא בחור או בתולה איכא ברכה כל שבעה" (שם). הריטב"א מצביע על העובדה שכשאחד מבני הזוג מתחתן בפעם הראשונה תהיה ברכה. דברים דומים נמצאים בדברי "ערוך השולחן": "והטעם דשבע הברכות הוא על ענין הזווג לכן כשאחד מהם עדיין לא נשא מעולם יש להם שבע ברכות כל שבעה" (אבה"ע סד, א).

ערוך השולחן הולך בעקבות הריטב"א, וטוען שהברכה קשורה לראשוניות של אחד מבני הזוג בחיי הנישואים. הסיבה לשוני בין ימי הברכה בנישואי אלמן ואלמנה לבין נישואין שבהם אחד מבני הזוג מתחתן בראשונה, קשורה בהנחה שכניסתם למוסד הנישואין בפעם השנייה שונה מכניסתם בפעם הראשונה. מדבריהם עולה כי קשר שבו לפחות אחד מבני הזוג חווה את הראשוניות, הוא קשר שלם יותר מקשר שבו שני בני הזוג חווים קשר בפעם השנייה.

ראשונות קשר האישות

הסבר אחר הוא שעמדת הנפש של הבתולה שונה מאוד מזו של הבעולה. לכאורה אפשר לטעון שחלוקה זו איננה מקובלת על הרשב"א, שכן הוא טוען שיש שבעה ימי שמחה לבחור הנושא אלמנה. למרות זאת אפשר לטעון שהחילוק רלוונטי גם לשיטתו, שכן ראינו שהקושי העיקרי שלו הוא באי-ההלימה בין ימי הברכה לימי השמחה של הבחור הנושא אלמנה, ולא בעצם הגדרת ימי השמחה כימים המיועדים לאישה.

הבדל זה נלמד מהדיוק של כל הראשונים והאחרונים שאלמנה היא בעולה, ולכן כל הדינים שראינו רלוונטיים גם במקרה של גרושה. הב"ח מדייק זאת מלשון השו"ע שאמר "הנושא את הבעולה ואת האלמנה". לפי הב"ח, אם עיקר השוני נובע מהשאלה אם נבעלה או לא, יש לדייק שאלמנה שנישאה ולא נבעלה תהיה כבתולה. אלו דבריו: "איכא למידק מדלא כתב ואם היא אלמנה אלמא דוקא בעולה אבל אלמנה שלא נבעלה דין בתולה יש לה לענין שמחה" (ב"ח אבן העזר סד). נראה שהוא יאמר ככה גם על גרושה.

נעיין בדברי "ערוך השולחן" על השמחה כדי להעמיק בהבדל בין בתולה ובעולה: "אבל שמחה הוא רק מפני האשה שהוא ישמח אותה דהוא העיקר והיא טפילה לו לפיכך צריך לשמחה ולכן זמן השמחה תלוי רק בה דאם היא בתולה שמחתה ז' ימים וכשהיא אלמנה או גרושה מן הנשואין שהיא בעולה אין שמחתה רק ג' ימים..." (אבן העזר סד).

ערוך השולחן חוזר על ההבנה המוסכמת על כל הראשונים – השמחה תלויה באישה ולכן יש לחלק בין בתולה לבעולה. אם כן, מדוע השוני בין בתולה לבעולה משפיע על שמחת האישה? על כך ערוך השולחן עונה: "דהבתולה גדולה שמחתה מן הבעולה דאין אשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי" (שם).

ערוך השולחן נותן תשובה לשאלה מדוע שמחת האלמנה שונה משמחת הבתולה באמצעות ציטוט של הגמרא הבאה: "אמר רב שמואל בר אבניא משמיה דרב: אשה גולם היא, ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי"

(סנהדרין כב ע"ב). גמרא זו יכולה להישמע שטחית, אך עיון מעמיק בדברי הגמרא מלמד אותנו על יחס הגמרא לאישה, למעשה הביאה ולנישואין. מסביר המהרש"א:

שם כלי מונח אדבר שמקבל פעולה מה וקודם שנבעלה אינה מקבלת פעולת ההולדה כגולם הזה שאין מקבל פעולת דבר עד אחר שנבעלה נעשית כלי לקבל פעולת ההולדה וכיוצא בזה שאמרו לעיל דאין לזכר קורת רוח רק מאשתו ראשונה אמר כאן שגם הנקבה אינה כורתת ברית רק לאישה הראשון שעשאה כלי.

(חידושי אגדות למהרש"א על סנהדרין כב ע"ב)

בעולם הטבע, הגולם הוא שלב בהתפתחות החרק לפני שהוא מתפתח להיות חרק בוגר. החרק הבוגר מממש את הכוחות שנטמנו בו כשהיה גולם. ובמשל, לאישה יש כוח להמשיך את עולמנו ולהוליד דור נוסף לעולם. אם כן, גוף האישה מכין את עצמו לפלא של ההולדה והבאת החיים לעולם. למעשה, באישה גלום כוח של המשכיות והולדה ובמעשה הבעילה יש כוח לגרום לאישה לממש את הכוחות הטמונים בה. "עשיית הכלי" היא נתינת היכולת לאישה לממש את עצמה בפעם הראשונה. המהר"ל מתייחס גם הוא לגמרא זו ומסביר: "כי האשה אינה מצד עצמה דבר, רק כמו גולם, והאשה המקבלת הזכר הוא עושה אותה כלי לקבלה, ומצד עצמה אינה כלי לקבלה רק האיש עושה אותה כלי לקבל" (חידושי אגדות, סנהדרין כב). המהר"ל טוען שלאישה יש מהות של קבלה, וכדי לממש את המהות הזאת היא צריכה את היכולת לקבל. מתי האישה הופכת למקבלת? המהר"ל עונה תשובה פשוטה ביותר – כאשר היא מקבלת מן האיש. על פי המהר"ל, עצם מעשה הביאה הוא המביא את האישה למימוש שלה בלא קשר מובהק ליכולת ההולדה.

אם כן, הן המהרש"א והן המהר"ל רואים במעשה הביאה מעשה הנושא משמעות של מימוש הפוטנציאל הנשי. המהרש"א מדבר על מימוש יכולת ההולדה, והמהר"ל מדבר על מימוש מהות הקבלה הנשית. כך או כך, הנישואים הראשונים של האישה מביאים אותה להשלמה, ואין ספק שהשלמה זו יוצרת זיקה נפשית היכולה להיות אך ורק כלפי המביא אותה להשלמתה.

זיקה זו נקראת בפי הגמרא "כריתת ברית". אכן יש שמחה גדולה בכל זיווג ולשמה באים ימי הברכה, אך השמחה הגדולה על השלמת האשה יכולה להתרחש רק פעם אחת – בשעת ההשלמה הראשונה. הגמרא מלמדת אותנו שלא ניתן לשחזר את אותה קרבה נפשית שיוצרת הראשונות.

לפי דברינו האחרונים, יש קשר בין השמחה שאותה יכולה לחוות אישה בשעת הזיווג ובין מעמדה כבעולה או כבתולה, והוא קובע את מספר ימי השמחה ההולמים את עמדתה הנפשית. לפיכך הבעולה לא זקוקה ליותר משלושה ימי שמחה מכיוון ששמחתה מוגבלת. אולם מההסברים האלה אפשר להבין שרק האישה יושבת ומחכה משחר נעוריה לאביר על הסוס הלבן שיעניק לה את היכולת לממש את עצמה. ברי שאין הדברים כך. דיוננו עסק בשמחת האישה, אך לו נניח שגם האיש היה זקוק לימי שמחה – לכמה ימי שמחה היה זקוק האלמן? הגמרא בעצמה מציבה את תמונת הראי לכריתת הברית של האישה, ואומרת: "אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה" (סנהדרין כב ע"א). והמהר"ל מסביר: "מפני שאין דבר מיוחד לו שהוא חבורו וזיווג שלו והוא אחד עמו כמו אשתו הראשונה", וכן "אבל לאשתו ראשונה שהיא אחד עמו לגמרי אין תמורה בודאי" (חידושי אגדות, סנהדרין כא).

העולה מדברי הגמרא והמהר"ל הוא שמעשה הבעילה הוא מימוש הן של האיש והן של האישה. האחדות של מעשה הביאה מוציאה הן את האיש והן את האישה מחלקיותם ומחסרונם. ודאי שמצד מעשה הביאה גם האיש חסר את שחסרה האישה בנישואים השניים. כריתת הברית בין האישה לאישה הראשון מקבילה לקורת הרוח שמוצא הבעל אצל אשתו הראשונה. ברור אפוא שגם האלמן לא זקוק לימי שמחה מלאים.

את ייחוד הזיווג הראשון מתארת הגמרא בכמה מקומות. נביא שתי מימרות הבאות בסמוך למימרות הקודמות שעסקו בכריתת הברית וקורת הרוח: "אמר רבי אליעזר: כל המגרש את אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות" (סנהדרין כב ע"א), וכן "אמר רבי יוחנן: קשה לזווגם כקריעת ים סוף, שנאמר א-להים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות (אל תיקרי מוציא

אסירים אלא כמוציא אסירים, אל תיקרי בכשרות אלא בכי ושירות). אני?
והאמר רב יהודה אמר רב: ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת
ואומרת: בת פלוני לפלוני לא קשיא; הא בזווג ראשון, הא בזווג שני" (שם).
לסיום חלק זה נחזור ונאמר שיש שני ממדים לקשר בין איש ואישה: הממד
הראשון הוא הקשר הנפשי הבא לידי ביטוי באהבה, חיבה, שותפות, דאגה
ועוד. כאשר יש בקשר זה ממד כלשהו של ראשוניות, אפילו אצל אחד מבני
הזוג, תהיה בו חוויה של קשר ראשוני. הממד השני הוא השלמת האדם
הראשונית הבאה לידי ביטוי בקשר האישות. האיש והאישה, או לחילופין
הבחור והבתולה, מסתובבים להם בעולם חסרים עד שלא יביאו לידי ביטוי
את הכוחות הטמונים בהם. הזוגיות הראשונה היא הנותנת להם לממש
במלאות את יכולותיהם הנפשיות והגופניות. מימוש ראשוני זה לא יכול
לקרות פעם נוספת.

סיכום

הגמרא מציעה שתי אפשרויות להבנת תקנת חז"ל בנוגע לימי השמחה
והברכה בנישואים עם אלמנה. האפשרות הראשונה היא שלבחור הנושא
אלמנה יהיו שלושה ימי שמחה ושבעה ימי ברכה. האפשרות השנייה היא
שמדובר באלמן הנושא אלמנה, ופה הדין הוא שלושה ימי שמחה ויום ברכה
אחד. עוד עוסקת הגמרא במינימום ימי הברכה אצל בתולה (7) ואלמנה (1).
בראשית דברינו עסקנו במחלוקת הראשונים בשאלה אם שתי האפשרויות
שהגמרא מציעה משלימות או סותרות זו את זו. תחילה הצגנו את שיטות
הר"ן, הרמב"ם והטור הקוראים את דברי הגמרא כמשלימים. נוסף לשיטתם
הבאנו גם את דברי ר"י מיגש על המקרה שלא מופיע בגמרא – אלמן הנושא
בתולה.

בשלב השני עמדנו, בעקבות הר"ן והרשב"א, על שני הקשיים העיקריים
העולים משיטות ראשונים אלו: חוסר העקביות והמציאות אבסורדית של ימי
ברכה בלא ימי שמחה אצל בחור הנושא אלמנה. הבאנו את תירוצם של הר"ן
והריטב"א לקשיים אלו, ומתוך כך עמדנו על תפיסת השמחה והברכה שלהם.

אצל הר"ן – ימי ברכה לשמחת האיש וימי שמחה לאישה. אצל הריטב"א – הברכה היא על ההתחדשות, והשמחה לאישה. ראינו שהריטב"א גם מתקשה בשיטת הר"ן לשבעת ימי ברכה אצל אלמן הנושא בתולה. בשלב השלישי הצגנו את דברי הרשב"א הקורא את אפשרויות הגמרא כסותרות זו את זו, ומכריע שתקנת השמחה לאלמנה היא במקרה של אלמן הנושא אלמנה. הסברנו שהקושי העיקרי שהניע את הרשב"א הוא אי ההתאמה בין ימי השמחה לימי הברכה של בחור הנושא אלמנה, ולא עצם הגדרת השמחה של קודמיו. בסיום שלב זה הבאנו את פסיקת השו"ע. בשלב הרביעי הרחבנו את היריעה ובדקנו מה הגורם המביא לשינוי השמחה בין בתולה לבעולה. המסקנה היא שיש שני מוטיבים בקשר – חיבור נפשי וקשר אישות. הסברנו לפי הריטב"א ו"ערוך השולחן" שימי הברכה הם על יצירת הקשר הנפשי, והשמחה היא על יחסה של האישה לקשר האישות. בכל מקרה שבו יש צד חדש לגמרי בנישואין, בחור או בתולה, יש יכולת נפשית לשני בני הזוג לחוות את הזיווג כמשהו ראשוני. כמו כן, בקשר האישות הראשוני יש "משהו" שלא יכול להתממש בקשר האישות של זיווג שני. בשלב האחרון עסקנו בשאלה מהו ה"משהו" השונה בין חיי האישות של זיווג ראשון לחיי האישות של זיווג שני. הבאנו את הסברי המהרש"א והמהר"ל לדברי הגמרא "אין אישה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי", והוספנו שהגמרא עוסקת גם בתחושת הגבר ביחס לקשר הראשוני. לסיום אומר שהקולות המהדהדים בסוגיה זו הם קולות אנושיים רבים: קולותיהם הצוהלים של המתחתנים בראשונה, וקולותיהם המאופקים של המתחתנים פעם שנייה. נותנת היא התורה ביטוי לרגשותיהם והלך נפשותיהם של אלו ואלו, יודעת היא להבחין בפלא הזיווג הראשון ובייחודיות שלו, יודעת היא לא ליפול בשבי הרומנטיקה ולא לוותר על המשך החיים גם בנסיבות מצערות של גירושין ואלמנות. תמיד יש מקום לשמחה, לברכה ולזיווג.